

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔
มหาวิทยาลัยสงฆ์

สถานที่บำเพ็ญในครั้งพุทธกาล ถ้าจะเทียบกับมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างสมัยปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยของท่านคือที่ป่า ที่เขา ที่ถ้ำ เงื้อมผา ซอกเขา ไหล่เขา ป่าช้า ป่ารกชัฏ ซึ่งล้วนแต่เป็นสถานที่สงัดวิเวกวังเวง อันเป็นการสัมผัสในหลักธรรมชาติและปลุกสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรให้ตื่นอยู่ตลอดเวลาไม่ประมาทนอนใจ และปราศจากสิ่งพลุกพล่านก่อกวนต่างๆ เป็นสถานที่ที่ให้ความสงัดวิเวกทางกาย และเป็นเครื่องหนุนความวิเวกทางใจได้เป็นอย่างดี ทุกกาลสถานที่และอิริยาบถในการบำเพ็ญสมณธรรม นักศึกษาในครั้งพุทธกาลที่เข้าสู่มหาวิทยาลัยเช่นนั้นย่อมเป็นผู้พร้อมทุกอย่าง ศรัทธาความเชื่อต่อมรรคต่อผลก็พร้อม วิริยะคือความพากเพียรก็พร้อม สติก็พร้อม สมาธิก็เตรียมพร้อม ปัญญาที่กลมกลืนกันไปที่เรียกว่าอินทรีย์ ๕ หรือพละ ๕ ซึ่งเป็นหลักวิชาและเครื่องมือของนักศึกษาและนักปฏิบัติในครั้งพุทธกาล ท่านดำเนินกันอย่างนั้น

หลักวิชาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนในเบื้องต้น เพื่อนำไปบำเพ็ญในสถานที่เช่นนั้นก็คือ อากาโร ๓๒ ซึ่งเป็นหลักวิชาอันใหญ่โตมากที่พระผู้มารับการอบรมศึกษาจะรับไปประพฤติปฏิบัติจากพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสตราจารย์องค์เลิศ การปฏิบัติทุกแห่งทุกมุมตลอดความเคลื่อนไหวในอาการต่างๆ ล้วนแต่เป็นท่าของนักรบผู้เอาจริงเอาจังทั้งนั้น เพื่อให้จบพรหมจรรย์คือความสิ้นสุดวิมุติพระนิพพาน สังหารกิเลสให้ขาดลอยไปจากจิตใจ กลายเป็นผู้สำเร็จปริญาเอกขึ้นมา ปริญาเอกครั้งนั้นได้แก่การสำเร็จอรหัตตบุคคล ปริญาตรี ปริญาโทก็ได้แก่สำเร็จพระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา ส่วนปริญาเอกได้แก่พระอรหัตตบุคคล

ผู้สำเร็จปริญาเอกแล้วชื่อว่า เป็นผู้เรียนจบพรหมจรรย์โดยสมบูรณ์แล้วในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นๆ ไม่มีคำว่าใบประกาศนียบัตรใดๆ มีสนธิสัญญาโกตามชั้นภูมิของจิตของธรรมที่รู้เห็นเป็นใบประกาศของท่านแต่ละองค์ๆ คือความรู้เองเห็นเองจากการปฏิบัติของตนที่ได้ศึกษามาด้วยดีแล้วจากพระพุทธเจ้า เพราะคำว่าสนธิสัญญาโกพระองค์ทรงมอบไว้กับผู้ปฏิบัติทุกๆ รายไป ไม่ทรงผูกขาด ทรงมอบให้ผู้นั้นเป็นผู้รู้ผู้เห็นและผู้ยืนยันความจริงขึ้นมากับตนเอง เพราะความจริงมีอยู่กับทุกคน นอกจากจิตที่ยังปลอมอยู่ด้วยกิเลสของจอมปลอมทั้งหลายเท่านั้น จึงไม่สามารถจะทราบความจริง ซึ่งมีอยู่กับตนได้ทั้งส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียด ไม่มีใครมาให้รับรอง สนธิสัญญาธรรมเป็น

เครื่องรับรองประจักษ์ใจ หรือ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ ท่านผู้รู้ทั้งหลายพึงรู้จำเพาะ โดยการปฏิบัติของตน นี่เป็นใบประกาศของท่านที่ค้นคว้าและแสวงหาเองด้วยความชอบธรรม ได้แก่ สุปฏิปนฺโน อสุฯ ญาเยฯ สามิจิปฏิปนฺโน ผลที่ตกออกจากการปฏิบัตินี้ก็ให้แก่อริยบุคคล คือ โสตา สกิทาคา อนาคา อรหัตบุคคล

ในครั้งพุทธกาลท่านเรียนอย่างนั้น เรียนเพื่อประพฤติปฏิบัติ หาสถานที่เหมาะสมเป็นที่ฝึกหัดอบรม เรียนเพื่อความรู้ความเข้าใจในสังขารคือความจริงทั้งหลาย ทั้งฝ่ายสมุทัย ทุกข์ ทั้งฝ่ายนิโรธ มรรค แจ่มประจักษ์กับใจตัวเอง เพราะสังขารทั้งสิ้นนี้อยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ได้นอกเหนือไปจากกายกับใจนี้เลย ท่านจึงเป็นสงฆโสภณาเป็นความงามแห่งสงฆ์ที่บริสุทธิ์ล้วนๆ ด้วยความตั้งใจปฏิบัติอย่างแท้จริง ธรรมที่ท่านบรรลุเป็นขั้นๆ เหล่านั้นก็เป็นธรรมที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ใจเท่านั้นเป็นผู้จะรับสัมผัสสัมพันธ์ธรรมทั้งหลายทุกชั้นทุกภูมิไปจนกระทั่งถึงขั้นสูงสุด ไม่มีอวัยวะส่วนใดในร่างกายของเราที่จะสัมผัสสัมพันธ์ธรรมทุกๆ ชั้นได้อย่างประจักษ์ชัดเจนเหมือนใจ

ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่ต้องได้รับการศึกษาอบรมด้วยดี เพื่อความสัมผัสธรรมทุกชั้น ด้วยการปฏิบัติอันถูกต้องดีงามของตน ครั้งพุทธกาลท่านดำเนินอย่างนั้น เมื่อเข้าสมาคมกันมีแต่เรื่องอรรถเรื่องธรรมเรื่องข้อวัตรปฏิบัติ สถานที่เป็นที่บำเพ็ญมาจากป่าไหน เขาภูไหน ถ้ำใด เงื้อมผาใด ไปอยู่สถานที่เช่นนั้นการบำเพ็ญเป็นอย่างไรจิตใจได้รับความสงบได้รับความแยกคาย มีความรู้ความฉลาดอย่างไรบ้าง ผู้ใดได้รู้ธรรมในแง่ใดขั้นใด ภูมิใด นำอรรถธรรมแง่ต่าง ๆ ซึ่งตนรู้ตนเห็นมาสัมโมทนียกถาซึ่งกันและกัน ให้เป็นเครื่องรื่นเริงและยึดเป็นคติตัวอย่างจากกันและกันไปเป็นสิริมงคลแก่ตน

ไม่มีคำว่าบ้านการเมือง การได้การเสีย การซื้อการขาย เรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องรักเรื่องชอบ เรื่องการนั้นกิจนั้นอันเป็นเรื่องของโลกสงสาร ท่านไม่นำเข้ามาเกี่ยวข้องกับวงของการปฏิบัติธรรม ราวกับว่าอยู่คนละโลก ทั้งๆ ที่ท่านก็อาศัยอยู่ในโลกเราด้วยกันกับมนุษย์ทั้งหลายนั้นแล แต่จิตใจและการประพฤติปฏิบัติของท่านหมุนไปในธรรมล้วนๆ กิริยาที่แสดงออกจึงแสดงออกด้วยความเป็นธรรมทั้งนั้น ไม่มีสิ่งจอมปลอมทั้งหลายเข้าเคลือบแฝงเลย สรรณะของพวกเราท่านดำเนินอย่างนี้

พระพุทธเจ้าเราก็เคยเห็นพระประวัติของท่านมาด้วยดีด้วยกัน จะว่าเราได้ศึกษามาแล้วทุกรูปก็ได้ เพราะต่างองค์ต่างก็ได้ศึกษามาด้วยกันแล้วทั้งนั้น เราสังเกตตามพระประวัติการดำเนินของพระองค์ แม้จะไม่มีครุมีอาจารย์แนะนำพร่ำสอน แต่วิธีการดำเนินของท่านก็เป็นสรณะของพวกเราได้อย่างสมบูรณ์ ในความสละทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นความสุขของโลก ที่พระองค์ก็เป็นผู้หนึ่ง เนื่องจากเคยเป็นกษัตริย์มาแล้ว จะต้อง

ได้ครอบครองความสุขเหล่านี้ เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ บริษัทบริวารสมบัติเงินทองข้าวของ ไฟร์ฟ้าประชาชีมากน้อยอยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ สิ่งเหล่านี้โลกถือว่าเป็นสมบัติอันมีคุณค่า เป็นสิ่งที่โลกปรารถนาทั้งนั้น แต่พระองค์ทำไมจึงทรงเสียสละได้เหมือนหนึ่งว่าไม่มีความอาลัยเสียดาย

ทั้งนี้เพราะความมุ่งมั่นในพระทัยนั้นหนักแน่นในธรรมทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งความพ้นทุกข์และความเป็นสาคาสดาของโลกเต็มพระทัย สิ่งเหล่านั้นจึงไม่มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้นกว่าความมุ่งมั่นของพระองค์ ที่จะให้สำเร็จตามพระประสงค์ อันนี้เป็นต้นเหตุที่จะให้ทรงเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างต่อไปไม่ลดละ แม้สิ่งเหล่านั้นจะมีคุณค่าตามโลกนิยมสมมุติก็ตาม แต่ถ้าเทียบกับธรรมแล้วสิ่งเหล่านั้นมีคุณค่าน้อยนิดเดียว ไม่เป็นสิ่งที่มีความมหาศาลดังธรรมที่ได้ตรัสรู้และความเป็นสาคาสดาสอนโลก เพื่อประโยชน์แก่โลกอย่างมากมายนั้นเลย จึงได้ตัดพระทัยออกไป

การออกไปของพระองค์นั้น มีความลำบากยากเย็นเฉียวใจอย่างไม่มีใครเสมอและไม่มีใครเหมือน ไม่มีใครเทียบ ไม่มีใครเป็นคู่แข่งพระองค์ได้ในการเสียสละก็ดี ในการประกอบความ پاکเพียรก็ดี ในความทุกข์ยากความลำบากเพราะความเป็นอยู่ใช้สอยต่างๆ ก็ดี มีแต่ความทุกข์บีบคั้นทั้งนั้น หากความสะดวกสบายไม่ได้เลย เพราะความเป็นกษัตริย์ ทรงเสียสละพระองค์ลงมาสู่ความเป็นคนอนาถา เทียวเสาะแสวงอาหารปัจจัยมาเสวยจากชาวบ้านชาวเมืองธรรมดาทั่วๆ ไป ซึ่งแต่ก่อนพระองค์ไม่ทรงเคยพบเคยเห็นเลย แต่ก็ได้ทรงพบทรงเห็นในขณะที่ทรงเสียสละราชสมบัติออกทรงผนวชทีเดียว

ความทุกข์ในการประกอบความ پاکเพียร พระองค์ก็ไม่เคยได้รับทุกข์ถึงขนาดนั้น ความเป็นอยู่อย่างทนทุกข์ทรมาณทุกด้านพระองค์ก็ไม่เคยมาก่อน ประหนึ่งว่าสวรรค์ของมนุษย์พระองค์ได้อยุมาแล้วตั้งแต่วันประสูติ จนกระทั่งวันเสด็จออกทรงผนวช แล้วได้ทรงตกรกทั้งเป็นในแดนมนุษย์แห่งความเป็นคนขอทานเขากิน ก็ในขณะที่พระองค์ทรงเสียสละจากปราสาทราชบริษัทบริวาร ออกไปสู่ที่ซึ่งไม่มีใครปรารถนาทั้งนั้น โลกเขาเรียกว่าสถานที่ตัดสันดาน แต่ความจริงพระองค์ไปเพื่อตัดสันดานกิเลสต่างหาก

ความทุกข์ความทรมาณทั้งหลายรวมลงในลิตถัตถราชกุมาร ซึ่งยังไม่ได้เป็นพระพุทเจ้าในขณะนั้นทั้งสิ้น แล้วการประกอบความ پاکเพียร ก็ทรงตะเกียกตะกายเต็มพระสติกำลังความสามารถ ถึงขนาดสลบไปถึงสามครั้ง ทุกข์มากน้อยเพียงไร เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคติตัวอย่างของชาวพุทธเราได้เป็นอย่างดี สมความเป็นสาคาสดาตั้งแต่นั้นเริ่มแรกที่เสด็จออกทรงผนวชและบำเพ็ญตลอดมา จนกระทั่งได้ตรัสรู้และประทาน

พระโอรสทั้งสองมวลสัตว์เรื่อยมา เป็นศาสดามาโดยลำดับลำดับ คราวยึดเป็นหลักเป็น
เกณฑ์ คราวยึดเป็นคติตัวอย่างได้อย่างถึงใจไม่มีข้อสงสัยแม้แง่ใดแง่หนึ่งเลย

อันเรื่องที่พระองค์ทรงบำเพ็ญผิดพลาดไปบ้างนั้น เป็นธรรมดาของผู้ไม่มีครูมี
อาจารย์แนะนำสั่งสอนในทางที่ถูก ก็ย่อมมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนเป็นธรรมดา แต่
พระวิริยะคือความพากเพียร และความอดทนทุกแง่ทุกมุมในการบำเพ็ญทั้งหลายนั้น
ยกให้เป็นคติตัวอย่างอันเลิศสำหรับชาวพุทธเราทั้งหลาย จนกระทั่งได้ตรัสรู้มีความ
ลำบากมากนักน้อยเพียงไร เราจึงควรน้อมเอาเรื่องราวของพระองค์มาเป็นคติตัวอย่าง
เป็นเครื่องยึดต่อการประพฤติปฏิบัติของเรา เพื่อเป็นกำลังใจในการบำเพ็ญว่า พระ
พุทธเจ้ามิใช่เพชฌฆาตจะนำพวกเราไปตาย เพราะความลำบากด้วยความเพียรพยายาม
จึงไม่ควรกลัวว่าจะตายเพราะความเพียรเพื่อฆ่ากิเลสตัวปล้นหัวใจอยู่ตลอดเวลา

บรรดาสาวกก็ไม่ต้องกล่าวถึง บางองค์ก็ลำบากลำบากเช่นเดียวกัน เพราะเคย
เป็นกษัตริย์มาด้วยกัน มีมากมายและเป็นลำดับลำดับ เมื่อสรุปลงแล้วไม่ว่าจะออกมา
จากชาติชั้นวรรณะใด ต้องแบกหามกิเลสมาเต็มหัวใจด้วยกัน กิเลสมีอยู่ในหัวใจใด จะ
ไม่ยั้งหัวใจนั้นให้มีความสุขความสบายเป็นอิสระเสรีได้เลย จะต้องบีบบังคับทรมานจิตใจ
ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนอยู่เรื่อยมา การประกอบความพากเพียร เพื่อแก้
เพื่อถอดถอนสิ่งที่เหนียวแน่นแก่นของวิภูวนนี้ออกจากใจ ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกถึงขั้นที่สุด
จุดหมายปลายทางนั้น แต่ละองค์ ๆ นั้นจะมีความยากความลำบากเพียงไร

ให้ฟังทราบว่กิเลสไม่มีกิเลสตัวใดที่จะขบเปราะ ๆ ฟินง่าย ๆ ขาดง่าย ๆ มีแต่ตัว
ที่เหนียวแน่นมั่นคง ตัวเฉลียวฉลาด ตัวละเอียดลออ กลุ่มมนุษยกลุ่มสัตว์โลกให้
เคลิ้มหลับไม่มีวันตื่นได้เหมือนกันหมด การปราบปรามถอดถอนมันจะเอาความ
สะดวกสบายมาจากที่ไหน ต้องทุกข์ต้องลำบากด้วยกันทั้งนั้นแหละ อย่าพากันสงสัย
หรือตั้งความหวังกับกิเลสว่า จะพาให้เราสบายในการเช่นฆ่ามัน แม้แต่สัตว์มันยังต่อสู้
เวลาเราจะฆ่ามัน กิเลสยิ่งตัวฉลาดแหลมคมด้วยแล้ว มันจะขึ้นบนเขียงคอยให้เราสับยำ
อย่างง่ายดายเทียวหรือ จงอย่าพากันฝันลม ๆ แล้ง ๆ

เพราะฉะนั้น การที่จะแก้กิเลสซึ่งเป็นธรรมชาติอ้อยอิ่ง สำหรับสัตว์ที่โง่เขลาทั้ง
หลายนั้น จึงเป็นเรื่องที่ยากเรื่องที่ลำบากมากมายมาแต่กาลไหน ๆ ไม่ใช่เป็นสิ่งดื้อด้าน
และแก้ยากฆ่ายากเฉพาะกิเลสของเราคนเดียว เราประมวลเข้ามาพิจารณาอย่างนี้ ใน
บรรดาสาวกทั้งหลายที่ท่านผ่านพ้นนรกกิเลสตัวเคยเผาผลาญไปแล้ว อย่าเข้าใจว่าหัวใจ
เราดวงนี้กับกิเลสที่ฝังใจเราเป็นสิ่งที่แก้ยากเพียงเราคนเดียว มันเป็นเรื่องแก้ยากมา
ด้วยกันทั้งนั้น ต้องสุดฝีมือเต็มสติกำลังความสามารถ ถึงขนาดสลัดชีวิตเลือดเนื้อจิตใจ
ต่อการต่อสู้กับกิเลสนี้ มีจำนวนไม่น้อยในบรรดาพระสาวก นับแต่พระพุทธเจ้าลงมา

ทรงสลบถึงสามครั้ง นั่นคือการเสียสละ หากจะตายไปเลยพระองค์ก็ยอม จะไม่เรียกว่าเสียสละยังงัย

ให้เราคิดอย่างนี้ในการประพฤติปฏิบัติ จิตใจจะได้มีความห้าวหาญมีกำลังใจในการต่อสู้ ว่าพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกทั้งหลายที่ได้เป็นสรณะของพวกเราก็ดี ไม่ใช่ท่านที่ล้างมือเปิบมาเลย แต่ท่านเป็นผู้เคยเดนนตายมาด้วยกันแทบทั้งนั้น หรือจะพูดว่า ๙๘% ก็ไม่ผิดในบรรดาที่ได้รับความลำบากลำบากมาแล้ว ส่วน ๒% นั้นก็ยกให้พวกสุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว อันนี้มีจำนวนน้อยมาก แต่จำนวนที่ถูกล่อลวงไปกลิ้งมา ตะเกียกตะกายหกล้มก้มกราบนี้มีจำนวนมาก เช่นเราๆ ท่านๆ นี่แล เพราะกิเลสเป็นจอมขาศึกอย่างสำคัญ การกลิ้งไปกลิ้งมาด้วยความเพียรทำต่างๆ ก็คือวิธีการอันหนึ่งที่ต่อสู้กับกิเลส แทบสลบสลก็เป็วิธีการอันหนึ่งที่ต่อสู้กับกิเลส

ทุกข์ยากลำบากในการประกอบความเพียรทำใจ ก็เป็นความทุกข์แต่ละอย่างๆ ที่เกิดจากการต่อสู้กับกิเลสทั้งมวลทำไมจะไม่ทุกข์ ต้องทุกข์ เพราะกิเลสทุกประเภทมีแต่ตัวเหนียวแน่นมันคง ตัวฉลาดละเอียดล่อลวงสุขุมมากทั้งสิ้น ในสามโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรเกินกิเลสที่มีความสุขุมมาก ถ้าเป็นเหยื่อก็เป็นเหยื่อที่สัตว์ตายใจอย่างสนิท ไม่คิดและไม่ทราบว่าเป็นเหยื่อล่อเลย เข้าใจว่าเป็นอาหารอันโอชะซึ่งไม่เคยได้รับได้พบได้เห็นตั้งแต่วันเกิดมา เมื่อเจอเข้าทำไมจะไม่จับเอาๆ ให้สมใจ และทำไมเบ็ดจะไม่ติดเอาๆ เพราะเหยื่อล่อก็ล่อเพื่อให้ติดเบ็ด กิเลสล่อสัตว์ทั้งหลายก็เพื่อให้ติดจมอยู่ในกองทุกข์นั้นแล

การที่จะแก้กิเลสจึงต้องใช้อุบายวิธีต่างๆ พร้อมทั้งกำลังวังชาความอุตสาหะพยายาม นอกจากอุบายของสติปัญญาแล้ว ยังต้องอาศัยพลังคือกำลังแห่งความพากเพียร กำลังแห่งความอดทน กำลังแห่งความอุตสาหะพยายามบึกบึนกันไป เครื่องมือที่ใช้กันไปเรื่อย ๆ สติปัญญาซึ่งเป็นเครื่องมืออันสำคัญ เราจะใช้แบบนิสัยเดิมซึ่งเคยมีมาแต่ขรราวาส จะนำมาใช้แก้กิเลสตัดมหาอาสวะในเพศของพระ ในกิริยาอาการต่างๆ ของพระ จะไม่มีกิเลสตัวใดหลุดลอยไปเลย เพราะนิสัยนั้นเป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงอยู่แล้ว ไม่ใช่เรื่องของธรรม

ความมักง่าย ความสุขเอาเผากิน นี่เป็นนิสัยของกิเลสทั้งมวล ความเบื้อต่อความพากเพียร ความเช็ดหลาบต่อความทุกข์ในการประกอบความดี ล้วนแล้วแต่เป็นกลอุบายของกิเลสทั้งมวล ความหนักก็เอาเบาที่สูงก็ต่ำไม่ลดละทอดยเพราะได้เชื่อธรรมแล้วว่า กิเลสนี้ได้เคยทำพิษแก่เรามาเป็นเวลานานแล้ว ท่านผู้รู้คือศาสดาได้สอนไว้แล้วโดยถูกต้องแม่นยำ ว่ากิเลสเป็นภัยต่อสัตว์โลก เมื่อเชื่ออย่างนี้แล้ว ถึงเราจะยังไม่รู้ฤทธิ์ของมัน

ด้วยปรีชาความสามารถของเราก็ตาม แต่เราก็รู้ด้วยใจของปวงชนเรานี้แล อาศัยศรัทธา ความเชื่อต่อพระโอวาทที่พระศาสดาสอนไว้ ทำให้เกิดกำลังใจที่จะต่อสู้กับกิเลสมากขึ้น โดยลำดับ ๆ จนได้เห็นโทษของมันอย่างแท้จริงภายในจิตใจของตัวที่เรียกว่า สนฺทสิญฺญิโก และเห็นคุณค่าของธรรมในขณะเดียวกันด้วยสนฺทสิญฺญิโกเหมือนกัน

เมื่อได้เห็นทั้งโทษทั้งคุณประจักษ์กับใจตัวเอง คือ ระหว่างกิเลสกับธรรมมีโทษ และมีคุณต่างกันอย่างไรบ้างแล้ว เรื่องความพากเพียรหากหนุ่กันมาเอง เพราะความเชื่อที่เกิดจากความเห็นประจักษ์ใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก และจะหนุ่กันมาเป็นลูกโซ่ ความอดความทนความอดสู่อุสาหายามทุกแห่งทุกมุมไม่ต้องบังคับ หนุ่กันมาเองเพราะ ความเห็นโทษและความเห็นคุณประจักษ์กับใจนั้นมีกำลังมาก ถึงขนาดที่สละชีวิตจิตใจ เพื่อความพากเพียรเพื่อการต่อสู้ เพื่อการถอดถอนกิเลสซึ่งเป็นตัวภัยนั้นออกได้โดยไม่ต้องสงสัย นี่คือหลักของการปฏิบัติของผู้จะพ้นจากคุกบางขวาง บางจนมองไม่เห็น แต่ ขวางใจอยู่ตลอดเวลา คือกิเลสบางขวางนั้นแล

อย่างไรอย่าลืมหลักของศาสดาที่พาดำเนินมา ตลอดสถานที่อยู่ที่อาศัย ปัจจัย เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ พระองค์และสาวกมีความพึงเพื่อเห่อเหิมกับสิ่งใดบ้าง ไม่มีสิ่งใดที่จะแซงพระองค์และสาวกทั้งหลายไปได้ บรรดาโลกามิสถือเป็นเพียงเครื่องอาศัยชั่วคราวชั่วระยะเวลาเท่านั้น ไม่ถือสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องใหญ่โตพอจะเป็นอุปสรรคขัดข้องกีดขวางต่อความพากความเพียรได้เลย สิ่งดังกล่าวกิเลสมันเสกสรรขึ้นต่างหากเพื่อลุ่มหลงไปตามมัน โดยเห็นว่าสิ่งนั้นบกพร่องสิ่งนี้ไม่สะดวกสบาย จตุปัจฉัยไทยทานที่โลกให้มานั้นไม่เพียงพอแก่ความต้องการ เป็นเหตุให้ขาดความเพียรเพราะปัจจัยเครื่อง อดหนุ่ไม่เพียงพอ อย่างนี้พึงทราบว่าเป็นกลลวงแห่งเพลงของจอมกษัตริย์วิภูจักร์ทั้งมวล จึงทำความเข้าใจไว้ด้วยดีอย่าหลงกลมัน เพราะไม่เคยมีในปฏิปทาพระพุทธเจ้า และสาวกองค์ใด ที่สอนให้มีขึ้นมาโดยสม่าเสมอหนุ่กันไปโดยสม่าเสมอ ก็คือความพากเพียรเพื่ออรรถเพื่อธรรมตั้งท่านพาดำเนินมา

ท่านเพียรเพื่ออรรถเพื่อธรรม ท่านไม่ได้เพียรเพื่อข้องแหวะกับโลกามิสใด ๆ นี้ ศาสดาและสาวกท่านดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงต้องระมัดระวังกัน ไม่ประมาทอนใจกับสิ่งใดบรรดาโลกามิส และได้พยายามสั่งสอนและให้อุบายหมู่เพื่อน อยู่เสมอเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ซึ่งเป็นเครื่องอาศัยไปเป็นวัน ๆ เท่านั้น แต่อาจกลายเป็นเรื่องใหญ่โตขึ้นมาได้สำหรับผู้เผลอ ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ไม่รอบคอบ ต้องกลับกลายมาเป็นข้าศึกเครื่องกีดขวางธรรม ที่จะควรได้ควรถึงของตนได้โดยไม่ต้องสงสัย จึงต้องได้ ระมัดระวัง ว่าศาสดาท่านสอนให้ดำเนินอย่างนี้ ไม่ให้ดำเนินอย่างอื่น อันจะผิดพลาดจากแนวทางของความพ้นทุกข์ทั้งมวล

เราผู้เป็นลูกศิษย์ตถาคต ลูกศิษย์มีครู ธรรมะออกมาจากพระพุทธเจ้าที่สอนไว้ แล้วทุกแง่ทุกมุม เป็น สวากขาตธรรม หาที่สงสัยไม่ได้แล้ว นิชยานิกธรรม พร้อมทั้งจะ รอรับอยู่เสมอ คือ ธรรมนี้เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมเป็นเครื่องนำออกทั้งนั้น ไม่ใช่เครื่องนำ เข้า นำออกจากความทุกข์ความยุ่งเหยิงวุ่นวาย นำออกจากวัฏจักรซึ่งเป็นเหมือนคุก เหมือนตาราง ที่เรติดกันมากก็กับที่กักขังนี้บไม่ถ่วนแล้วจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เพราะเหตุ แห่งเชื้อคือกิเลสนั้นแลเป็นสาเหตุเป็นตัวการ ที่พาให้เราติดคุกติดตาราง เพราะเราอยู่ ใต้อำนาจของกิเลส

การอยู่การบำเพ็ญธรรม ถึงจะไม่ได้อยู่ดังที่ได้ว่าไว้ข้างต้นนั้น ก็ขอให้ได้อยู่ อย่างสถานที่นี้ก็ยังพอเป็นไป เพราะไม่จู้จี้จ้านจนเกินไป ความเพียรเป็นสิ่งสำคัญอย่า ลดละ อย่ามีความท้อถอย อย่าระอา ถ้าระอาต่อความเพียรแล้วก็เท่ากับระอาต่อธรรม ระอาต่อความสุข ระอาต่อความหลุดพ้นจากบ่วงมารทั้งหลาย เพราะความระอานี้เป็น เรื่องของกิเลสทั้งมวล ไม่ใช่เรื่องของธรรม ความเป็นนักต่อสู้ ความกล้าหาญ ความอด ความทน ความพินิจพิจารณาคือธรรม จงนำมาใช้ จะเป็นเครื่องสังหารกิเลสไม่สงสัย สมกับเป็นความเพียรแท้

ถ้าไม่พิจารณาจริง ๆ จะไม่ทันกลมายาของกิเลส ทั้ง ๆ ที่ปฏิบัติอยู่นั้นแล มัน สวมรอยไปโดยลำดับลำดับ ทุกอากัปกิริยาที่แสดงออก มันเป็นผู้บงการให้แสดงออกมา โดยที่เราไม่รู้ นี่แหละจึงว่ามันแหลมคมมาก ในเมื่อสติปัญญาในด้านธรรมะของเรา ที่อ มันต้องแหลมคมอย่างนั้น ต่อเมื่อสติปัญญาของเราแหลมคมขึ้นไป เราก็เห็นกล อุบายต่าง ๆ ของมัน และสามารถแก้และถอดถอนกันไปได้โดยลำดับ ไม่นอกเหนือจาก ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนี้ไปได้เลย

ได้กล่าวเบื้องต้นว่าหลักวิชาในมหาวิทยาลัยนั้นคืออะไร คือ อากา ๓๒ นี้เป็น หลักใหญ่ อากา ๓๒ คืออะไร ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ๆ นี้เรียกว่า อากา ๓๒ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ส่วนใหญ่ของหลักวิชาที่ผู้ปฏิบัติจะพึงคลี่คลายให้เห็น ละเอียดทั่วถึงในสิ่งเหล่านี้ ที่กิเลสพาสมมุติให้เป็นที่ไปตามความต้องการของมันมาเป็น เวลานาน ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา เป็นหญิงเป็นชาย เป็นของสดสวย งดงาม เป็นของจีรังยั่งยืน เป็นของที่นำเพลิดเพลินรื่นเริง เหล่านี้เป็นความเสกสรรปั้น ยอของกิเลสทั้งมวล

การพิจารณาคลีคลายอากา ๓๒ ที่กิเลสปกปิดบั้นเขตแดนเอาไว้ให้ออกให้รู้ตาม หลักความจริงของมันนั้นได้แก่ธรรม ผู้พิจารณาเห็นแจ้งเห็นชัดตามหลักความจริง ถ้า จะพูดถึงหลักของความเป็นอสุภะอสุภัง ร่างกายของเรานี้ก็คือกองอสุภะ กองมูล กอง

คุณ ของเราโดยดี หรือซากผีดิบของแต่ละกองของแต่ละรายอยู่โดยดี ถ้าจะพูดถึงความแปรก็แปรสภาพรอบตัวทุกอย่าง ไม่มีอาการใดที่จะคงเส้นคงวาอยู่ได้ ทุกข์ บิบบังคับได้ทั้งนั้นทั่วทั้งสกลกาย บิบบังคับตัวเราให้ได้รับความทุกข์ความลำบากทั้งหมด อนาคตจะถือเป็นเราเป็นของเรา เป็นสัตว์เป็นบุคคลอันแท้จริง หรือถือตามความเสกสรรของสมมุติแห่งกิเลสปั้นยอเอาไว้ได้อย่างไร เพราะกิเลสเป็นตัวจอมปลอม ของจริงตรงไหน กิเลสจะเสกสรรปั้นยอขึ้นมาใหม่ให้กลายเป็นของปลอมไปเสียทั้งสิ้น เราซึ่งมีกิเลสครอบงำจึงต้องเชื่อความจอมปลอมของมัน ไม่เชื่อธรรม เชื่อธรรมได้ยาก

ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยการขุดค้น การพินิจพิจารณาตามหลักธรรมให้เข้าสู่ความจริง นับตั้งแต่อสุภะอสุภังหมตทั้งเนื้อทั้งตัว เบื้องบนเบื้องล่าง ข้างในข้างนอก ไม่มีวันว่าไม่มีอสุภะอสุภังปฏิกุลโสโครกไม่แทรกอยู่ไม่มีเลย มีเต็มไปหมดบรรดาของปฏิกุลโสโครก ให้เห็นชัดเจนอย่างนั้น คำว่าสัตว์ว่าบุคคล ว่าสวयวาม ก็จางไปๆ คำว่า จางไปๆ นั่นคือเรื่องจอมปลอมมันจางไป เพราะความจริงแทรกเข้าถึง ถึงมากถึงน้อยจางไปมากไปน้อยตามส่วนของมัน เมื่อความจริงเข้าถึงอย่างเต็มที่แล้วก็สลายไปหมด ความจอมปลอมนั้นไม่มี ท่านจึงสอนให้พิจารณา

นี่ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย งานนี้เป็นงานใหญ่โตมาก เพราะจิตใจติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้ อย่างฝังลึก ติดอันนี้แล้วก็ไปติดอันนั้น ติดภายในแล้วก็ไปติดภายนอก ถ้ารู้ภายในตัวเองแล้วก็รู้ภายนอก เพราะเป็นเหมือนกันในเรื่องอสุภะอสุภังปฏิกุลโสโครก อนิจจัง ความแปรสภาพ อนาคต ความไร้สาระที่ว่าเป็นเราเป็นของเราไม่มี เป็นสภาพเหมือนกันหมด เมื่อสติปัญญาได้ค้ำยี่เขี่ยขุดค้นกลับไปกลับมา พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงตามอุบายของสติปัญญาที่ควรจะได้คิดได้ในแง่ใด จนรู้แจ้งเห็นชัดในสิ่งเหล่านี้แล้ว ความจอมปลอมที่เคยเสกสรรปั้นยอและเคยฝังใจมาเป็นเวลานานนั้น จะถอดถอนตัวเองออกโดยไม่ต้องสงสัย เพราะอำนาจของสติปัญญาหยั่งเข้าถึงตรงไหน ย่อมทำลายความจอมปลอมตรงนั้นออกไปๆ จนกระทั่งหมดไปโดยสิ้นเชิงในส่วนนี้

คำว่า เวทนา ความสุขความทุกข์ มีได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ การเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นความทุกข์ทางร่างกาย ความกระวนกระวายไม่ยากให้เป็นและอยากให้หาย ตัณรณอยู่ภายในจิตใจนั้นเป็นความทุกข์ทางใจ โดยอาศัยกายวิกลวิการหรือกายเป็นทุกข์ขึ้นมา ใจก็มาหลงที่ตรงนี้ แล้วก็กอบโกยทุกข์เข้ามาสู่ตนเพราะความสำคัญมันหมาย และความต้องการอยากให้หาย เมื่อไม่หายหรือไม่หายอย่างทันใจหวังก็เป็นทุกข์ นั่นเป็นเวทนาทางใจ

ผู้ปฏิบัติในเรื่องกายวิภาค จะต้องซึมซาบเข้าสู่เวทนาซึ่งเกี่ยวกับกายนี้โดยไม่ต้องสงสัย แยกแยะกันออกโดยธรรมชาติของสติปัญญาในขณะนั้นแล เพราะอยู่ด้วยกัน

ส่วนจิตเวทนานั้นเป็นส่วนละเอียดเข้าไปอีก นี่เป็นขั้นหนึ่งของการพิจารณา อธิบายให้ฟังเพียงเป็นหัวข้อๆ ให้ท่านผู้ปฏิบัตินำไปคลี่คลายขยายออกด้วยสติปัญญาของตนเอง เป็นอุบายของตนเอง นั่นแหละชื่อว่าเป็นสมบัติของตน ครูบาอาจารย์หยิบยื่นให้มันเพียงเป็นต้นทุน ให้เราได้นี้ไว้เป็นหลักยึด แล้วคลี่คลายขยายออกไปให้เห็นประโยชน์เกิดขึ้นจากความแยกกายของเรา นั่นเป็นความชอบธรรมแท้ และเป็นสมบัติแท้ของเราด้วย

สัญญา ความจำ ฟังซิความจำ ความสำคัญต่างๆ ออกมาจากจิต เป็นอาการของจิต ถ้าจิตมีกิเลสก็เป็นเครื่องหลอกมาพร้อมเพราะกิเลสเป็นตัวหลอก ผลักออกมาเป็นสัญญาที่หลอก เป็นสังขารที่หลอก รับทราบทางวิญญาณที่หลอก เพราะกิเลสเป็นตัวหลอกอยู่ในจิตใจ จะให้จริงไม่ได้ต้องหลอกเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากิเลสเป็นของปลอม ต้องปลอมเสมอ มีอยู่ในจิตใจก็ทำให้จิตปลอม จิตจริงเต็มส่วนไม่ได้แสดงออกมาก็ปลอม จึงต้องใช้ปัญญาพินิจพิจารณาแยกให้เห็นตามอาการของมัน

สัญญาหายไปไกลไปไกล หมายถึงแล้วมันก็เป็นเงาของจิต เพราะมีวิชาเป็นตัวหนุน หมายถึงไหนมันก็ดับ เกิดขึ้นก็ดับ เหมือนเงาของเราเงาที่เกิดจากตัว แต่ก็ตื่นเงาตัวเอง นี่สัญญาก็เกิดจากใจแต่ก็ตื่นเงาของตัวเอง จนกลายเป็นเรื่องเป็นราวจริงๆ วันหนึ่งคืนหนึ่งในอิริยาบถต่างๆ มีแต่เรื่องแต่ราวเต็มหัวใจ ก็เพราะเรื่องสัญญาเรื่องสังขารนี้แล มันวาดภาพขึ้นเหมือนเขาดูภาพยนตร์นั้นแล เรื่องเก่าผ่านไปแล้ว เรื่องใหม่ผ่านมา แล้วกลับมาเรื่องเก่ามาครุ่นมาคิดมาพินิจพิจารณา ด้วยความเพลิดเพลนรื่นเริง ด้วยความเสียอกเสียใจ ไม่ใช่เพื่อความถอดความถอน ไม่ใช่เพื่อความรู้งั้นเห็นจริงในสิ่งเหล่านี้ แต่เพื่อความหลงสนิทติดจมกับมันเรื่อยๆ ไป นี่เป็นอย่างนี้ เพราะเรื่องมันอยู่กับสัญญากับสังขารความปรุงความสำคัญ

อดีตที่เคยผ่านมาแล้วได้เคยรู้เคยเห็น ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใดก็ปีก็เดือนก็วัน มันนำมาปรุงได้อย่างสดๆ ร้อนๆ เจ้าของไม่รู้สึกรู้สึกตัวว่าสิ่งเหล่านี้ได้ผ่านไปแล้ว คิดขึ้นมาทำไม มันบูดมันเสียมันเน่าเฟะไปหมดแล้วเอามาอุ่นกินทำไม ไม่มีสติพอที่จะคิดได้อย่างนี้เลย กลายเป็นของสดๆ ร้อนๆ ขึ้นมาในขณะนั้น แม้เรื่องนั้นจะผ่านไปก็ปีก็เดือนแล้วก็ตาม เมื่อสัญญา สังขารได้ปรุงขึ้นมาแล้ว ต้องกลายเป็นของสดๆ ร้อนๆ โทกโกกได้ต่อหน้าต่อตานั่นแล นี่จึงเรียกว่าสัญญาเป็นตัวสำคัญ สังขารเป็นตัวสำคัญที่ทำให้เกิดเรื่องเกิดราวอยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่ง ภายในจิตใจของเราของท่านทุกๆ คน ถ้าเราไม่ใช้ปัญญาเข้าไปพินิจพิจารณาแล้ว อยากรู้อันไหนไม่ได้ว่าเรื่องเหล่านี้มันเป็นเรื่องโกหกมันเป็นเรื่องลมๆ แล้งๆ ที่ออกมาจากจิตใจของตัวเอง แต่กลายเป็นเรื่องจริงขึ้นมาด้วยความเสกสรรปั้นยอของกิเลสและความเชื่อของตัวเอง

ถ้าตามหลักความจริงแล้วมันมีอะไร ก็เรื่องที่สัมผัสสัมพันธ์มาแล้วมันก็ผ่านไป แล้ว มันหายไปไหนก็ไม่รู้ ก็คือเรื่องสัญญา สังขารนี้เอง มันเป็นเรื่องขึ้นมาจากผู้นี้ต่างหาก ไม่ได้เป็นเรื่องขึ้นมาจากสิ่งนั้น สิ่งนั้นผ่านไปแล้วก็หายไปแล้ว เรื่องอันแท้จริงที่จะทำให้ลุ่มหลง มันเป็นเรื่องขึ้นมาจากตัวเองปรุงขึ้นมา ปรุงเรื่องนั้นเรื่องนี้ เรื่องหญิงนั้นชายนี้ เรื่องราวอดีตอนาคต เรื่องอะไรต่ออะไร เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องดีใจเสียใจ เรื่องรื่นเริงบันเทิง เรื่องเศร้าโศกเสียใจมันปรุงขึ้นมาในขณะนั้นเป็นเรื่องสดๆ ร้อนๆ ขึ้นมา ก็ตื่นมันอยู่อย่างนั้น นี่เรียกว่าความหลงตามมันไม่มีวันอ้อมพ้อ ไม่รู้จักจิตจาง ไม่ได้คำนึงว่านี่เป็นอดีตผ่านไปแล้วเท่านั้นปีเท่านั้นเดือน ไม่ได้สนใจ มีแต่ติดจมไปกับเรื่องนี้ทั้งนั้น ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด

สัญญาเมื่อกิเลสยังมีอยู่ภายในใจ สัญญานี้ก็เป็นเครื่องมือของกิเลสและกลายเป็นกิเลสไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นปัญญาจึงต้องหยั่งลงไปให้ทราบอาการเหล่านี้ มันเกิดขึ้นมันดับไป ดีเกิดขึ้นดับ ชั่วเกิดขึ้นดับ เรื่องราวใดๆ เกิดขึ้นๆ ดับไปๆ ใจเป็นผู้ปรุงแต่งขึ้นมาเป็นเรื่องเป็นราว ใจเป็นผู้รับทราบ ใจเป็นผู้หลง สติปัญญาเป็นผู้ตามต้อน เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยใคร่ครวญโดยละเอียดชัดเจนแล้ว มันเป็นเพียงเงาเท่านั้น เมื่อรู้ได้อย่างชัดเจนแล้วก็ปล่อยวาง นี่แหละถ้าเป็นปัญญา

ตื่นอะไรตื่นเงาเจ้าของ เดินไปไหนเงาก็ติดตัวไปนั้น ก็รู้ว่าเป็นเงาแล้วตื่นหาอะไร เรื่องปัญญาเมื่อทราบชัดแล้วก็เหมือนกับเราไม่ตื่นเงาเรานั้นแล เราเดินไปไหนเงาติดตัวเราไป เราก็ไม่ตื่นมันเพราะทราบแล้วว่าเป็นเงา นี่เมื่อสติปัญญามีกำลังพอตัวแล้วก็ทราบอาการของจิต เช่น สัญญา สังขารเป็นต้น ว่าเป็นเงาเหมือนกันไม่ตื่น และปล่อยได้อย่างสะดวกสบายไม่ไปกังวล เช่นเดียวกับเราไม่ไปกังวลกับเงาของเรานั้นแล

วิญญาน คือ ความรับทราบก็เหมือนกัน ความกระเพื่อมของจิตในขณะที่สิ่งภายนอกเข้ามาสัมผัส เช่นรูปสัมผัสตา ก็รู้แยบ เสียงสัมผัสหูได้ยิน รู้แยบๆ ไปตามสัมผัส พออาการที่มาสัมผัสนั้นดับไป ความรู้อันนี้ก็ดับไปพร้อมๆ กัน แต่อารมณ์ที่นำมาครุ่นคิดนั้นชิมมันไม่ดับ มันสุขอยู่ภายในใจเพราะกิเลสมันไม่ดับ มันมีอยู่ภายในใจ จึงต้องได้แยกได้แยะลงไป นับตั้งแต่ชั้นกายที่ได้อธิบายมาแล้ว เมื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงแล้วเท่านั้นมันก็ปล่อย เรื่องอุปาทานความถือกายไม่ต้องบอก ขอให้ปัญญาได้หยั่งทราบโดยตลอดทั่วถึงแล้วเกิด อุปาทานเป็นผลของความหลงต่างหาก เมื่อความรู้ปรากฏชัดเจนด้วยปัญญาของตนแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นก็ปล่อยก็ถอนตัวเข้ามา จะไปยึดมั่นอะไร เหมือนตื่นเงานั้น เมื่อรู้แล้วจะไปตื่นอะไรเงา

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ก็อธิบายเรียงๆ ไปอย่างนั้นแหละ ในขณะที่พิจารณาเราไม่ได้เรียงนะ ใครจะพิจารณารูปแล้วจึงจะพิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร

วิญญาน นั้นผิดทั้งเพ ไปเรียงลำดับลำดับ มันกลายเป็นปริยัติไปเสีย การพิจารณาจึงไม่ได้คำนึงคำนวณ ไม่ว่าอะไรจะมาก่อนมาหลัง มันเหมาะสมกับกาลเวลาหรือสถานการณ์ ในเวลานั้นประการใดก็ตาม พิจารณาทันที แล้วมันจะวิ่งถึงกันหมด เพราะอาการทั้งห้า นี้อยู่ด้วยกัน ไม่ได้เรียงรายไปไหน และเวลากิเลสเกิดขึ้น ราคะก็ดี โทสะก็ดี โมหะก็ดี ดังที่กล่าวมานี้มันเรียงรายกันใหม่ อันนี้เกิดเสียก่อนอันนั้นจึงเกิดทีหลัง อันนั้นจึงเกิดตามกันมา

มันเป็นกิเลสด้วยกันทั้งราคะ ทั้งโทสะ ทั้งโมหะ ความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธเป็นกิเลสทั้งนั้น เกิดได้ทุกขณะทุกเวลาลำเวลาโดยไม่เลือกเกิดก่อนหรือหลังซึ่งกันและกันเลย มันเป็นกิเลสด้วยกันทั้งนั้นและมันผูกมัดบีบคั้นจิตใจเราได้ด้วยกัน การพิจารณาแกกัเลสประเภทต่างๆ จึงไม่จำเป็นจะต้องไปเรียงชั้นลำดับที่อธิบายให้ฟังนี้ ไม่ใช่เป็นทางที่ถูก มันเหมาะสมเมื่อไรมันอยู่ด้วยกัน เอาแยกแยะพิจารณา

ในขณะที่พิจารณาภายใน เวทนาเกิดขึ้น เอ้า แยกแยะดูทุกขเวทนาแยกดูกาย มันเป็นอันเดียวกันใหม่และแยกดูใจ ทั้งเวทนาสุข ทุกข์ เจຍๆ ทั้งใจมันเป็นอันเดียวกันใหม่ แยกตรงไหนจิตจ่อลงไป สติจ่อลงไป ปัญญาคอยสอดแทรกดูตลอดจนกระทั่งหยั่งรู้ได้อย่างชัดเจน ว่ากายก็เป็นกายเจຍๆ ตั้งแต่ทุกข์ยังไม่เกิด ทุกข์ก็เพิ่งเกิดขึ้นมาในขณะนี้ มันจะเป็นอันเดียวกันได้อย่างไร ถ้าเป็นอันเดียวกันแล้ว ทุกข์ดับไป กายต้องดับไปด้วยซิ ถ้ากายกับทุกข์เป็นอันเดียวกัน กายเกิดมาตั้งแต่วันเกิด ทุกข์ประเภทนี้ทำไมจึงเพิ่งมาเกิดเดี๋ยวนี้ และเกิดแล้วก็จะดับไปไม่ช้านี้ แต่กายไม่ดับไปด้วย ถ้าเป็นอันเดียวกันทำไมจึงเป็นเช่นนั้น นี่มันไม่ใช่อันเดียวกันนั้นแล

กายก็สักว่ากายเป็นความจริงอันหนึ่งของกาย เวทนา สุข ทุกข์ เจຍๆ ก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ของมัน เป็นความจริงของมัน ไม่ใช่อันเดียวกัน จิตก็เป็นแต่ผู้รับทราบเท่านั้น ทุกข์เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นจากจิต แต่ก็ไม่ใช่อันเดียวกัน เวลาทุกข์ดับไปจิตก็ไม่ดับ ทุกข์ยังไม่เกิดจิตก็รู้อยู่ เวลายุ่งเกิดจิตก็รู้อยู่ ทุกข์ดับไปจิตไม่ได้ดับไปด้วย ถ้าเป็นอันเดียวกันมันต้องดับไปด้วยกัน มันเป็นอาการอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น นี่แหละที่ว่าเวทนา

เวลาพิจารณา แยกแยะจนกระทั่งรู้ตามความเป็นจริงทั้งกายทั้งเวทนาทั้งจิต ต่างอันต่างจริงแล้วอยู่ไม่กระทบกระเทือนกัน นี่จึงเรียกว่ารู้สัจธรรมรู้อย่างนี้ คือจริงอย่างนี้จริงประจักษ์ใจ ถึงกับอุทานขึ้นมา โถอย่างนี้หรือ ว่าสัจธรรมเป็นของจริง จริงอย่างนี้หรือๆ คือมันเห็นประจักษ์หาที่ค้านไม่ได้ หาที่แย้งไม่ได้เพราะต่างอันต่างจริงจริง ๆ แต่ตัวหลงนั้นไปเหมาเอาหมดว่ากายก็เป็นเรา เวทนาจึงเป็นเรา สุข ทุกข์ เจຍๆ อะไรก็เป็นเรา เรากลายเป็นเวทนาอะไรต่ออะไรยุ่งไปหมด นั้นแหละมันนำมาคละเคล้ากันและนำมาเผาตัวเองด้วยความลุ่มหลงตัวเอง เมื่อแยกแยะดูอาการเหล่านี้ให้เห็นตาม

ความจริงด้วยสติปัญญาโดยชอบธรรมแล้ว ๑. ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นมากน้อยดับไปในขณะนั้น ๒. ทุกขเวทนาไม่ดับแต่ต่างอันต่างจริงไม่กระเทือนกันเราทราบได้เป็นระยะ ๆ

การพิจารณาไตร่ตรองในชั้นนี้ทั้งสี่ เมื่อถึงชั้นละเอียดที่จิตใจปล่อยวางร่างกายแล้ว จะมีแต่อาการนี้แหละที่เด่นอยู่ สัมผัสกับสังขารนี้เด่นมากตามการพิจารณา ตามแต่จริตนะอย่ามายึดทีเดียว ให้จับนั้นพิจารณาแล้วจะกระเทือนกันไปหมด เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหน ทดสอบกันอยู่ไม่หยุดไม่ถอยเพื่อความรู้อันจริงเห็นจริง ทำให้ไม่เห็นปลอมไปได้ ต้องเห็นจริงไม่เป็นอย่างอื่น และรู้ได้ชัดว่าอาการทั้งห้านี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่จิต นั่นมันรู้ชัด

รูปร่างก็สักแต่ว่ารูปร่างเป็นเราได้อย่างไร มันรู้ถึงขนาดว่าปล่อยได้แล้วนะไม่สงสัย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอาการ ๆ ฟังแต่ว่าอาการ มันเป็นสิ่งที่เกิดดับ ๆ มันคงเส้นคงวาที่ตรงไหน จิตเป็นสิ่งที่คงเส้นคงวา แม้จะมีกิเลสหุ้มห่ออยู่จนมืดตัวก็ตาม มันก็คงเส้นคงวาแห่งความเป็นจิต ไม่มีคำว่าตาย รื้ออยู่ตลอด จิตนั้นรื้ออยู่ตลอด จะถูกกิเลสบีบคั้นขนาดไหนก็รู้ ปิดไม่อยู่ นั่นคือตัวจิต แต่อาการเป็นสิ่งที่เกิดที่ดับ อันนั้นไม่ได้ดับ นี่เวลาพิจารณาย้อนหน้าย้อนหลังพลิกไปพลิกมา หลายตลบทบทวน นี่การพูดนี้เราย่นย่อเข้ามาเฉย ๆ แต่การพิจารณานั้นยากนะ ช้า ๆ ชาก ๆ ถือเอาอันนี้เป็นงานเป็นชีวิตจิตใจของตัวเอง ของผู้บำเพ็ญจริง ๆ จนกระทั่งมันพอตัว เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหาร จะนานหรือไม่นานไม่สำคัญ ขอให้พอกับความต้องการของธาตุเท่านั้น นั่นแหละที่นี้ อิม อิมตัว

การพิจารณาเมื่อพอกแก่ความต้องการ รู้แจ้งเห็นชัดในทุกสิ่งทุกอย่างหายสงสัยแล้ว มันปล่อยวางของมันเอง และไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าปล่อยนั้นก่อนปล่อยนี้หลัง เราจะทราบได้ในภาคปฏิบัติขั้น ทันธาภิญญา อย่างพวกเรานี้แหละ ทราบได้ว่าร่างกายนี้ปล่อยเป็นอันดับหนึ่ง สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ทราบว่ามันปล่อยอันดับสอง อันดับสาม แต่ทราบได้ชัดว่าเหล่านี้มีแต่อาการทั้งนั้นไม่ใช่จิต ถ้าจะว่าปล่อยพร้อมกันก็ถูก จะว่าปล่อยอะไรก่อนอะไรหลังนี่พูดไม่ได้ สำหรับผมเองก็พูดไม่ได้ทั้ง ๆ ที่ได้พิจารณาดังที่ได้พูดมานี้ แล้วปล่อยอย่างนี้เหมือนกัน ไม่ใช่มาพูดเฉย ๆ แต่ก็ไม่ทราบว่าจะปล่อยอะไรก่อนอะไรหลัง แต่ทราบได้ชัดว่าเหล่านี้เป็นอาการของจิตทั้งนั้น รู้ได้อย่างชัดเจนแล้ว ปล่อย ไม่หลงมันพูดง่าย ๆ รู้เท่ามัน แยะขึ้นมาก็รู้ว่ามันแยะขึ้นมา ดับไปก็รู้ว่าดับ เกิดดับเป็นของคู่กันกับอาการเหล่านี้ นี่คือการของชั้นแต่ละชั้น

นี่แหละการพิจารณาทางภาคปฏิบัติตามความจริงเป็นอย่างนี้ ทีนี้เมื่อรู้ชัดเจนแล้วทำไมวงจะไม่แคบเข้ามาละ แต่ก่อนกิเลสมันแผ่อำนาจไปทั่วขอบเขตจักรวาล มีแต่สายของกิเลสยาวเหยียดไปหมดครอบฟ้าดินแดน จนไม่ทราบที่ไกลว่าไกลขนาดไหน

แต่ครั้นเวลาตีเข้ามา ๆ แล้ว มันก็ปล่อยเข้ามาดังที่ว่า พอรู้เข้ามา ๆ รู้เข้ามาถึงไหนก็ต้องปล่อยเข้ามาถึงนั้น จนกระทั่งถึงวงชั้นห้า

รูปชั้นนี้ก็ปล่อยด้วยความรู้เท่าทัน ด้วยการพิจารณาถูกรอบขอบเขตเต็มที่แล้ว สัญญา สังขาร วิญญาณก็ไม่ทราบว่าจะพิจารณาที่ตลบทบทวนอยู่อย่างนั้น เอนั้นเป็นงานเกิดก็รู้ดับก็รู้ มันเอาเรื่องอะไรขึ้นมาปรุงมาแต่งดีชั่ว อดีตอนาคตอย่างไรบ้าง ตามรู้ตามเห็นอยู่ตลอด นี่เรียกว่าการพิจารณา จนกระทั่งเป็นที่แน่ใจว่าเหล่านี้ทั้งหมดมันเป็นอาการทั้งนั้น ออกจากจิตทั้งสิ้น เมื่อมันออกจากจิต มันมีอะไรอยู่ในจิตจึงออกมาเป็นเรื่องราวอย่างนี้ จึงทำให้หลงอยู่เสมอ เมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเงาแล้วมันก็ปล่อย คอยดูคอยจับในขณะที่จิตมันปรุง จากนั้นก็ย้อนเข้าไปดูตัวจิต มันมีอะไรอยู่ในนี้ มันถึงได้เกิดได้ดับทำให้หลงอยู่เรื่อย ๆ

นั่นแหละปัญญา เป็นเหมือนไฟได้เชื้อ เชื้อมีอยู่ที่ไหนไฟจะลุกลามเข้าไป ๆ ที่นี้เชื้อกิเลสมีอยู่ที่จิต ปัญญาจะเป็นเหมือนไฟลุกลามเข้าไป ๆ หาตัวจิตพิจารณาตัวจิต จนกระทั่งไหม้หมด อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา ที่เคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับใจมานานแสนนานนั้น ได้ถูกตปธรรมมีปัญญาเป็นสำคัญเผาเกลี้ยงไม่มีเหลือ เอ้า ที่นี้จิตดับไปไหม ถ้าอาการทั้งห้านี้เป็นเราและกิเลสเป็นเราจริง ๆ แล้ว กิเลสดับไปโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือ แม้ภายในจิตแท้ ๆ ซึ่งเคยเป็นคลังของกิเลสมาแต่ก่อน เวลากิเลสดับไปหมด ขาดพังทลายไปหมดแล้ว แล้วจิตดับไปด้วยไหม นั่น อ้อ สิ่งเหล่านี้เป็นอย่างนี้ ๆ ๆ มันก็รู้ได้ชัดซี้ ที่นี้ความรู้อันนี้เป็นยังไง แต่ก่อนความรู้ประเภทนั้นเป็นอย่างนั้น ความรู้ชั้นนั้นเป็นอย่างนั้น มาถึงความรู้ชั้นอวิชชาเป็นอย่างนี้

ที่นี้พออวิชชาแตกกระจายออกไปหมดด้วยอำนาจของปัญญา ตปธรรมเผาลงไป แล้ว ความรู้ประเภทนั้นเป็นอย่างไร นั่น ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ประเภทที่อัสจรรยพุดไม่ถูกพุดไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรเหมือนในโลกทั้งสามนี้ เนื่องจากในโลกทั้งสามนี้เป็นสมมุติทั้งหมด ธรรมชาติที่รู้ ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ของตนนั้นไม่ใช่สมมุติ จะมาพุดให้เป็นสมมุติ ให้เหมือนสมมุติได้อย่างไร แต่ปฏิเสธไม่ได้ในความรู้ในความรู้ในความรู้ ในความเด่นอิสระของตนโดยลำพัง ไม่เจือปนกับสมมุติใด ๆ ทั้งสิ้นนั้น อันนี้ดับไหมที่นี้ หายสงสัย แม้จะออกอุทานก็อุทานได้เต็มปากเต็มใจ ไม่มีกิเลสตัวใดมาต้านทานขัดแย้งแล้ว

นี่แหละที่ท่านเรียกว่าเรียนจบปริญญาเอก เอโก ธมฺโม ธรรมแห่งเดียว จิตคือธรรม ธรรมคือจิตเป็นอันเดียวกัน อกาลิกจิต อกาลิกธรรม คือธรรมชาตินี้แล นี่คือปริญญาเอกในครั้งพุทธกาลท่านเรียนจบปริญญาเอก ไม่เหมือนพวกเราปริญญาเอก

เอกมึนัยน์ตาข้างเดียวไม่เป็นท่า ถ้างงนัยน์ตาข้างหนึ่งบอดไปอีกแล้ว เสรีจมันเลยเอก เป็นอะไร มีดมิดปิดทวาร

เอ้า นักปฏิบัติยัดให้ตี หลักฐาน สถานที่ หลักวิชา การดำเนินที่พระพุทธเจ้าทรง พาดำเนินมาและทรงสอนด้วยวิธีการใด ให้ยึดหลักนี้ให้ตีให้เหนียวแน่นมั่นคง เรื่องติด พ้นกับกิเลส กิเลสติดพันกับเรานั้น มันเคยเหนียวแน่นมั่นคงมาเป็นเวลานานแล้ว ควร จะจิตจางหรือควรจะชินชาต่อกันบ้างแล้ว ธรรมที่กล่าวเหล่านี้เรายังไม่เคย เราเพิ่งจะมา เคยในเวลาทีบวชประพฤติปฏิบัติ เอาให้จริงให้จัง ให้เห็นความจริงว่าเป็นอย่างไร แล้วจะ เสียตายกิเลสตัวใดอีกไหม

เอาลงให้จิตได้บริสุทธิ์เต็มที่แล้วซิ เราจะย้อนกลับมาเสียตายกิเลสตัวใดบ้าง ไหม เราจะเสียตายโลกธาตุนี้โลกไหนบ้างไหม กามโลก รูปโลก อรูปโลก สามโลก กามภพ รูปภพ อรูปภพ สมบัติทั้งหลายที่เกิดอยู่ในแดนโลกธาตุนี้ เราจะย้อนกลับมา เสียตายมันอีกไหมเมื่อจิตได้ผ่านพ้นไปแล้ว เอาซิเอาให้จริงนักปฏิบัติ ถ้าธรรมไม่วิเศษ จะเห็นอสังขารเหล่านี้ไปได้ได้อย่างไร แล้วใจที่หลุดพ้นไปแล้วจะย้อนมาเสียตายความเดน ตายเสียตายป่าช้าอะไรกันอีก ความที่เราเสียตายเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด จง ทราบไว้ให้ถึงใจ เอาให้จริงให้จัง

นี่แหละการปฏิบัติ ถ้าจริงต้องเป็นอย่างนี้ไม่เป็นอย่างอื่น สวากขาตธรรมนี้สด ๆ ร้อน ๆ ประหนึ่งว่าพระพุทธเจ้าประทานอยู่ปัจจุบันนี้ อ่านบทใดบาทใดคาถาใดเหมือน พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทในขณะนั้น ๆ ด้วยพระองค์เอง ไม่มีคำว่าอดีตอนาคต เพราะเป็นความจริงล้วน ๆ ความถูกต้องล้วน ๆ ในธรรมที่แสดงไว้แล้วนั้น จะเป็นอดีต ไกล ๆ ที่ไหนกัน ธรรมของจริงต้องเป็นปัจจุบันทันสมัยอยู่เสมอ ผู้นำมาประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องจะไม่มีข้อข้องใจสงสัยใดๆ ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจงตั้งอกตั้งใจดังที่ได้ กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ จิตจะกลับมาเสียตายอะไร เอ้า ให้รู้เห็นกับตัวเอง ธรรมของ พระพุทธเจ้าเคยหลอกหลวงโลกเมื่อไร ร้อยทั้งร้อยมีแต่เราหลอกเรา หรือกิเลสหลอกเรา ต่างหาก

ฉะนั้น จงเอาให้จริง ถ้าอยากให้เห็นธรรมของจริงประจักษ์ใจ ของจริงของวิเศษมี อยู่กับใจนี้ ให้กิเลสมันเอาไปครองอยู่ทำไม ให้กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายเคี้ยวให้แหลก อยู่ตลอดเวลา และทนรับความทุกข์ความลำบากอยู่ทำไม ธรรมมีอยู่ เครื่องสังหารกิเลส มีอยู่ เครื่องชักฟอกมีอยู่นำมาใช้ซิ เราเป็นมนุษย์ทั้งคนด้วย เป็นพระทั้งองค์ด้วย ทำไม จะไม่มีความสามารถ เมื่อได้รับพระโอวาทจากพระพุทธเจ้าอย่างเต็มหัวใจแล้ว ต้องเรา เท่านั้นจะปฏิบัติให้พ้นทุกข์ได้ คนอื่นเป็นเรื่องของคนอื่นอย่านำมาทวนใจ

เอาละเห็นว่าสมควร รู้สึกเหนื่อยภายใน